

Warunki (przesłanki) i tryb orzekania w przedmiocie udzielenia skazanemu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego

BOGDAN MYRNA

ORCID: 0000-0002-0501-0588

Prokuratura Okręgowa we Wrocławiu

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest instytucja wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Autor przedstawia w zarysie genezę ten instytucji oraz omawia i poddaje analizie przesłanki warunkujące udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w tym systemie, zarówno te przewidziane w art. 43la § 1 pkt 1–5 k.k.w., jak i w art. 43 § 2 i 3 k.k.w.

Słowa kluczowe: system dozoru elektronicznego, zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, kontrola skazanych

I

Koncepcja dozoru (monitoringu) elektronicznego przestępców pojawiła się w 1964 roku w Stanach Zjednoczonych za sprawą publikacji amerykańskiego psychologa z uniwersytetu Harvarda, Ralpha Schwitzgebela, dotyczącej możliwości wykorzystania elektroniki do modyfikowania zachowań osób skazanych. Dozór elektroniczny został tam po raz pierwszy

zastosowany w 1983 roku. W Europie zaś monitorowanie elektroniczne przestępców po raz pierwszy wdrożono w 1989 roku — w Anglii i Walii. Do tych krajów zaczęły następnie dołączać inne europejskie państwa: w 1997 roku Szwecja, w 1999 roku Szwajcaria i Holandia, w 2000 roku Francja i Niemcy, w 2002 roku Portugalia, w 2005 roku Szkocja i Dania, w 2007 roku Estonia. Poza Europą natomiast w latach 1987–1994 do tego grona dołączyła Kanada, a w latach 1999–2002 Australia. Należy także dodać, że wiele innych krajów — jak Austria, Włochy, Norwegia czy Hiszpania — przeprowadziło lub prowadzi programy pilotażowe w zakresie elektronicznego monitorowania przestępców¹.

Rozwój instytucji dozoru (monitoringu) elektronicznego nie umknął też uwadze Rady Europy, która w rekomendacji Komitetu Ministrów z dnia 30 sierpnia 1999 roku określiła ją jako jedną z zalecanych dróg redukcji populacji więziennej². W tym miejscu warto podnieść, że w Polsce wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego stało się możliwe od 1 września 2009 roku, za sprawą wejścia w życie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2008 r. Nr 172, poz. 1069 ze zm.)³. Przedmiotowa ustawa miała jednakże epizodyczny charakter. Aktualne rozwiązanie prawne dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — nie ma jak poprzednio⁴ charakteru epizodycznego, ale zostało przewidziane regulacją trwałą, co spowodowało jej zamieszczenie w kodeksie karnym wykonawczym (rozdział VIIa. *System dozoru elektronicznego*)⁵.

¹ M. Rusinek, *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 19–21 i podana tam literatura; K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 211 i podana tam literatura.

² Recommendation No. R (99) 22E Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation, s. 2

³ O dozorcze elektronicznym wykonywanym w trybie tej ustawy pisałem w artykule *Dozór elektroniczny. Zagadnienia ogólne i kilka uwag dotyczących jego wdrożenia do polskiego ustawodawstwa karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 27, 2011, s. 245 n.

⁴ To znaczy w trybie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm.).

⁵ K. Postulski, *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 1, s. 48.

Na wstępie przedmiotowych rozważań dotyczących przesłanek (warunków) i trybu orzekania w przedmiocie udzielenia skazanemu zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, należy zdefiniować pojęcia „dozór elektroniczny” i „system dozoru elektronicznego”. Ustawową (legalną) definicję dozoru elektronicznego zawarto w przepisie art. 43 b § 1 k.k.w., zgodnie z którym jest to kontrola zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Natomiast w przepisie art. 43 § 2 k.k.w. ustawodawca określił system dozoru elektronicznego jako ogół metod postępowania i środków technicznych służących do wykonywania dozoru elektronicznego. Należy mieć także na uwadze art. 43b § 3 k.k.w., który przewiduje trzy formy kontroli zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Przepis ten wprowadza mianowicie i definiuje dozór stacjonarny, mobilny i zbliżeniowy⁶. Pierwszy z nich polega na przebywaniu przez skazanego w określonych dniach tygodnia i godzinach we wskazanym przez sąd miejscu (w myśl art. 43b § 3 pkt 1 k.k.w.). W systemie dozoru stacjonarnego jest wykonywana wyłącznie kara pozbawienia wolności (art. 43c § 1 zd. 1 k.k.w.). Dozór mobilny, zgodnie z treścią art. 43b § 3 pkt 2 k.k.w., polega na kontroli bieżącego miejsca pobytu skazanego, niezależnie od tego, gdzie aktualnie się znajduje. Natomiast dozór zbliżeniowy, w myśl art. 43b § 3 pkt 3 k.k.w., opiera się na kontroli zachowywania przez skazanego określonej minimalnej odległości od osoby wskazanej przez sąd. W tym miejscu należy dodać, że środki karne i zabezpieczające w systemie dozoru elektronicznego wykonuje się zgodnie z art. 43c § 1 zd. 2 k.k.w. jako dozór zbliżeniowy lub mobilny.

Definiując w przepisie art. 43b § 1 k.k.w. pojęcie dozoru elektronicznego, ustawodawca stwierdza, że jest to kontrola zachowania skazanego, jednocześnie wskazując, że taka kontrola winna być wykonywana przy użyciu środków technicznych. Stosowną regulację normatywną w tym przedmiocie zawarto w art. 43f § 1 k.k.w., w którym wymienione zostały cztery rodzaje środków technicznych służących do wykonywania dozoru elektronicznego (kar w tym systemie). Takimi środkami technicznymi są:

⁶ Należy jednak podnieść, że każda z powyższych trzech form systemu dozoru elektronicznego była również przewidzianą na gruncie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

1. centrala monitorowania,
2. system teleinformatyczny, za pomocą którego podmiot prowadzący centralę monitorowania, podmiot dozoru, sądy, sądowi kuratorzy zawodowi i inne uprawnione podmioty przetwarzają informacje związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kar w systemie dozoru elektronicznego (system komunikacyjno-monitorujący),
3. nadajniki,
4. rejestry stacjonarne i przenośne.

II

Warunki (przesłanki), od których łącznego spełnienia uzależnione jest udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, określone zostały w przepisie art. 43la § 1–3 k.k.w.⁷ Warunków (przesłanek) tych jest siedem, jednak można je podzielić na dwie grupy:

1. przesłanki (warunki) o charakterze obiektywnym, a zatem takie, których istnienie (lub nie) jednoznacznie wynika z dowodów, którymi dysponuje sąd penitencjarny; zaliczamy do nich:

a) wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności nieprzekraczający roku i sześciu miesięcy, a od 1 stycznia 2023 roku także niższy niż trzy lata pozbawienia wolności, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała części tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy, a jednocześnie nie zachodzą warunki przewidziane w art. 64 § 2 k.k. (art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.; przy czym należy tutaj także mieć na względzie art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k.);

b) posiadanie przez skazanego określonego miejsca stałego pobytu (art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w.);

c) zgodę osób pełnoletnich (o której mowa w art., 43h § 3 k.k.w.) zamieszkujących wspólnie ze skazanym (art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w.);

⁷ Art. 43la § 1 pkt 1 (rozszerzający krąg uprawnionych skazanych do ubiegania się o udzielenie dozoru elektronicznego), jak również art. 43la § 1 pkt 2 (którym ustawodawca wprowadził swoistą klauzulę generalną — dyrektywę dla sądu penitencjarnego orzekającego w przedmiocie dozoru elektronicznego) i art. 43la § 6 k.k.w. (który wprowadzono na skutek zmiany art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.) w brzmieniu ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855), która wchodzi w życie 1 stycznia 2023 roku.

d) istnienie warunków technicznych, o których mowa w art. 43h § 1 k.k.w. (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.);

2. przesłanki (warunki) o charakterze ocennym, a więc takie, których istnienie (lub nie) ustala sąd penitencjarny w ramach swobodnej oceny uwarunkowań wynikających z posiadanych dowodów; są to okoliczności związane z cechami sprawcy, czyli z jego postawą, właściwościami i warunkami osobistymi. Zaliczamy do nich:

a) ocenę, że dozór elektroniczny jest wystarczający do osiągnięcia celów kary, o których stanowi art. 67 § 1 k.k.w. (art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w.), od 1 stycznia 2023 roku zaś ocenę, że odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stoją na przeszkodzie szczególnie względy wskazujące, że w razie odbycia kary w tym systemie nie zostaną osiągnięte cele kary;

b) brak przeciwwskazań w postaci względów bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności (dotyczy to tylko skazanego, który nie rozpoczął wykonywania [odbywania] kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym; art. 43la § 2 k.k.w.);

c) dotychczasową postawę i zachowanie skazanego (dotyczy to tylko skazanego, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym; art. 43la § 3 k.k.w.)⁸.

Powyższe przesłanki warunkujące udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego można także podzielić na:

1. przesłanki (warunki) zasadnicze, a więc główne, do których należy zaliczyć wszystkie warunki przewidziane w art. 43la § 1 pkt 1–5 k.k.w., a mianowicie:

a) wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności nieprzekraczający roku i sześciu miesięcy, od 1 stycznia 2023 roku zaś także niższy niż trzy lata pozbawienia wolności, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała części tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy, przy jednoczesnym braku warunków przewidzianych w art. 64 § 2 k.k. (należy tutaj mieć także na uwadze art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k.) — art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.;

⁸ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 313–314.

b) ocenę, że dozór elektroniczny jest wystarczający do osiągnięcia celów kary, o których stanowi art. 67 § 1 k.k.w. — art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w., od 1 stycznia 2023 roku zaś — ocenę, że odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stoją na przeszkodzie szczególnie względy wskazujące, iż w razie odbycia kary w tym systemie nie zostaną osiągnięte cele kary;

c) posiadanie przez skazanego określonego miejsca stałego pobytu — art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w.;

d) zgoda osób pełnoletnich (o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w.) zamieszkujących wspólnie ze skazanym — art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w.;

e) istnienie warunków technicznych, o których mowa w art. 43h § 1 k.k.w. — art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.;

2. przesłanki (warunki) dodatkowe, a więc pomocnicze, do których należy zaliczyć:

a) brak przeciwskażeń w postaci względów bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności (dotyczy to jednak tylko skazanego, który nie rozpoczął wykonywania [odbywania] kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym) — art. 43la § 2 k.k.w.;

b) dotychczasową postawę i zachowanie skazanego (dotyczy to tylko skazanego, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym) — art. 43la § 3 k.k.w.

Przesłanki (warunki) skutkujące udzieleniem skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego można również podzielić — jak proponuje Ryszard A. Stefański — według kryterium przedmiotowego (okoliczności związane ze skazanym) oraz podmiotowego (właściwości skazanego)⁹.

III

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a więc i przed zbadaniem zaistnienia pozostałych warunków do zastosowania dozoru elektronicznego, sąd powinien ustalić, czy wyko-

⁹ R.A. Stefański, *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4, s. 35.

nywaniu (odbywaniu) kary w tym systemie nie stoją na przeszkodzie warunki techniczne, w myśl art. 43h § 1 k.k.w. obejmujące szczególnie liczbę oraz zasięg dostępnych nadajników i rejestratorów, a także możliwości organizacyjne ich obsługi (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.). W tym też celu sąd penitencjarny, bezzwłocznie po złożeniu wniosku, żąda (zgodnie z art. 43 i § 1 k.k.w.) od podmiotu dozoru nadesłania informacji, czy warunki techniczne pozwalają na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a jeśli nie — od jakiej daty będzie to możliwe. Z przepisu art. 43 i § 1 k.k.w. wynika zatem, że sąd penitencjarny, zwracając się z żądaniem do podmiotu dozoru, powinien domagać się udzielenia odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze będzie dotyczyło tego, czy w ogóle zachodzą warunki techniczne pozwalające na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności, środka karnego lub środka zabezpieczającego, których wykonanie łączy się z zastosowaniem dozoru (monitoringu) elektronicznego. Drugie — w razie negatywnej odpowiedzi — od jakiej daty możliwe będzie z punktu widzenia warunków technicznych rozpoczęcie wykonywania kary i wyżej wymienionych środków¹⁰. Jeżeli zaś z informacji uzyskanych od podmiotu dozoru wynika, że nie jest możliwe niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie, albowiem stoją ku temu na przeszkodzie warunki techniczne, sędzia penitencjarny (zgodnie z przepisem art. 43lf § 2 k.k.w.) pozostawia wniosek bez rozpoznania. Decyzję tym przedmiocie — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — sędzia penitencjarny podejmie w formie zarządzenia¹¹. Autor zauważa, że wobec braku przepisów szczególnych odnoszących się do zarządzenia wydawanego na podstawie art. 43lf § 2 k.k.w. należy przyjąć, iż jest ono decyzją w rozumieniu art. 7 k.k.w. To z kolei oznacza, że skazany może zaskarżyć zarządzenie sędziego penitencjarnego do sądu z powodu niezgodności z prawem, w trybie (skargowym) przewidzianym w art. 7 § 1 i 3 k.k.w.; muszą być zatem zachowane przy jej wydawaniu wymogi wskazane w tym przepisie. Skargę rozpoznaje właściwy sąd penitencjarny, zgodnie z art. 3 § 2 k.k.w.¹²

¹⁰ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 239–240.

¹¹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 54.

¹² *Ibidem*, s. 54.

Natomiast w przypadku uzyskania od podmiotu dozoruującego informacji, że warunki techniczne pozwalają na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (zgodnie z treścią art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w. w związku z art. 43h § 1 k.k.w.), sąd penitencjarny powinien także przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego uzyskać pisemną zgodę, o której stanowi przepis art. 43h § 3 k.k.w. W myśl tego przepisu jeżeli skazany zamieszkuje wspólnie z inną osobą lub osobami pełnoletnimi, warunkiem rozpoczęcia dozoru elektronicznego (jako dozoru stacjonarnego — art. 43c § 1 zd. 1 k.k.w.) jest uprzednia pisemna zgoda tych osób złożona do sądu, obejmująca także umożliwienie podmiotowi dozorującemu przeprowadzenie stosownych czynności kontrolnych w miejscu wspólnego zamieszkania. Z kolei w art. 43ld § 3 zd. 1 k.k.w. ustawodawca wymaga, aby zgoda taka była dołączona do wniosku o udzielenie zezwolenia, złożonego przez skazanego, jego obrońcę, prokuratora lub sądowego kuratora zawodowego. W przypadku zaś wniosku składanego przez dyrektora zakładu karnego przedmiotową zgodę uzyskuje sąd penitencjarny orzekający w sprawie udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności z systemie dozoru elektronicznego na zasadach określonych w art. 43h § 4 i 5 k.k.w., a zatem poprzez kuratora sądowego. W tym miejscu należy dodać, że ponieważ zgoda, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., powinna być dołączona do wniosku złożonego przez skazanego, jego obrońcę, prokuratora lub sądowego kuratora zawodowego — podmioty te mają prawo zwrócenia się do osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie ze skazanym o złożenie oświadczenia wyrażającego taką zgodę. Zgoda, o jakiej mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jest oświadczeniem woli wyrażonym przez osobę pełnoletnią zamieszkującą wspólnie ze skazanym¹³. Jak słusznie podnosi Ryszard A. Stefański, jest ona co do zasady wymagana dlatego, że w związku z kontrolą zachowania skazanego może dojść do naruszenia ich (osób pełnoletnich) prawa do prywatności. Trzeba mieć na uwadze, że wyrażenie przez te osoby zgody musi wiązać się z ich interesem, a ten może być naruszony nie tylko przez zainstalowanie aparatury monito-

¹³ *Ibidem*, s. 52.

rującej w mieszkaniu, ale także w toku sprawdzenia prawidłowości jej funkcjonowania¹⁴.

Uzyskanie zgody, o której stanowi przepis art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w., nie jest — jak wynika z tego przepisu — wymogiem (warunkiem) bezwzględnym do udzielenia skazanemu zgody na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego w miejscu, w którym skazany zamieszkuje wspólnie z innymi osobami pełnoletnimi. Zgodnie bowiem z art. 43la § 4 k.k.w. sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego pomimo braku zgody, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jeżeli wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego w sposób oczywisty nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która tej zgody nie wyraziła, i narusza jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu. Ze względu jednak na to, że jest to sytuacja szczególna (wyjątkowa), sąd penitencjarny ma obowiązek uzasadnić istnienie okoliczności, o których traktuje art. 43la § 4 k.k.w., w sposób umożliwiający ewentualną kontrolę odwoławczą postanowienia. Trzeba bowiem pamiętać, że na postanowienie wydane w takich okolicznościach osobie, która nie wyraziła zgody, przysługuje zażalenie (art. 43la § 5 k.k.w.)¹⁵.

Należy mieć również na uwadze stanowisko wyrażone przez Krzysztofa Dąbkiewicza. Autor ten uważa, że z perspektywy regulacji zawartej w § 4 art. 43la k.k.w. można przyjąć, iż o ile nie mamy do czynienia z pełną ochroną prawa do nienaruszalności mieszkania i prawa do prywatności osoby lub osób pełnoletnich współzamieszkujących ze skazanym, o tyle ograniczenie tych praw nie wydaje się już tak znaczące. Niemniej jednak bez wątpienia optymalnym rozwiązaniem jest wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wyłącznie po uzyskaniu zgody wyżej wymienionych osób, bez konieczności stosowania trybu przewidzianego w § 4 art. 43la k.k.w.¹⁶.

W doktrynie podniesiono jednak, że nie można zaakceptować przepisu art. 43la § 4 k.k.w. co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, jest to niezgodne z art. 77 Konstytucji RP, który stanowi: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imie-

¹⁴ R.A. Stefański, *Kara...*, s. 29.

¹⁵ K. Postulski, *Kodeks...*, s. 315.

¹⁶ K. Dąbkiewicz, *Kodeks...*, s. 255.

nia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym” — gdyż Konstytucja PR nie mówi o ochronie życia prywatnego w stopniu znacznym, ale o ochronie nieograniczonej w jakimkolwiek stopniu. Po drugie, przepis ten może być niezgodny z jedną z podstawowych zasad wyrażonych w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy odnośnie do stosowania dozoru elektronicznego z dnia 19 lutego 2014 roku — pkt 6 stanowi bowiem, że zastosowanie dozoru elektronicznego oraz określenie jego typu, czasu trwania i sposobów wykonywania powinno uwzględniać prawa i interesy rodziny oraz innych osób w miejscu zamieszkania oskarżonego lub sprawcy przestępstwa¹⁷.

Kończąc rozważania na temat zgody, o której mowa w art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w. (w związku z art. 43h § 3 k.k.w.), należy podnieść, że ustawodawca dopuszcza jej cofnięcie, ale tylko przed wydaniem przez sąd penitencjarny postanowienia o udzieleniu skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 43h § 8 k.k.w. a contrario). Natomiast cofnięcie przedmiotowej zgody po wydaniu powyższego postanowienia sądu jest, zgodnie z art. 43h § 8 k.k.w., nieskuteczne.

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w analizowanym systemie, sąd penitencjarny powinien mieć także na uwadze dwie dodatkowe przesłanki (warunki), które przewidziane są w art. 43la § 2 k.k.w. i art. 43la § 3 k.k.w. I tak w myśl art. 43la § 2 k.k.w. w stosunku do skazanego, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, sąd penitencjarny winien dokonać oceny, że względy bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym. „Względy bezpieczeństwa” należy rozumieć szeroko, a więc zarówno jako zabezpieczenie przed skazanym pokrzywdzonego, czy też w ogóle — społeczeństwa, ale też jako zabezpieczenie skazanego przed ewentualnym, ale realnym zagrożeniem ze strony innych osób, w szczególności w związku z popełnionym przestępstwem. Chodzi też o sytuację, gdy w związku z toczącym się lub zakończonym postępowaniem karnym, w którym skazany uczestniczył lub uczestniczył w charakterze podejrzanego, oskarżonego,

¹⁷ T. Szymanowski, *Nowelizacja prawa karnego wykonawczego — przegląd ważniejszych zagadnień*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 187.

świadka lub pokrzywdzonego, wystąpiło poważne zagrożenie lub istnieje bezpośrednia obawa wystąpienia poważnego zagrożenia dla jego życia lub zdrowia (por. art. 88d k.k.w.)¹⁸.

Przy uwzględnieniu zaś „stopnia demoralizacji” skazanego w sytuacji, gdy nie rozpoczął on jeszcze wykonywania (odbywania) kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, należy mieć na uwadze — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — właściwe rozumienie pojęcia „demoralizacja”, zwłaszcza że w obowiązującym prawie (prawie karnym) brak jest ustawowej definicji tego pojęcia¹⁹. Jedynie w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich²⁰, a ściślej mówiąc w art. 4 § 1 tej ustawy ustawodawca przykładowo wskazał na okoliczności świadczące o demoralizacji, ale tylko nieletniego. Wśród tych okoliczności wymienia się: naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo i udział w grupach przestępczych. Można także posiłkować się w tym zakresie stanowiskiem wyrażonym przez naukę psychologii, według której demoralizację (czyli nieprzystosowanie społeczne) cechuje wiele negatywnych zachowań, do których należy zaliczyć: naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązków, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, udział w grupie przestępczej. Wymienione rodzaje aktywności (stanowiące zachowania negatywne) są przejawem niedostosowania społecznego, wydają się jednak niewystarczające do dokonania wiarygodnej analizy osobowościowych i społecznych czynników determinujących przestępczość²¹.

Innymi słowy, pojęcie „demoralizacja” można zdefiniować jako zachowania negatywne, naruszające przyjęte normy prawne i społeczne. Zadaniem sądu penitencjarnego będzie zatem ocena, na ile stopień tak

¹⁸ K. Postulski, *Kodeks...*, s. 317; K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57–58.

¹⁹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 58.

²⁰ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1654).

²¹ J.K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, M. Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010, s. 514.

rozumianej demoralizacji umożliwi wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego²². Natomiast „inne szczególne okoliczności”, o których stanowi przepis art. 431a § 2 k.k.w., a które mogą stanowić przeciwskazanie odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego przez skazanego, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary w zakładzie karnym, zostały sformułowane jako klauzula generalna, pozwalająca sądowi penitencjarnemu w każdym (indywidualnym) przypadku na swobodną ocenę (art. 7 k.p.k.), czy takie (szczególne) okoliczności zaistniały²³. Będą nimi więc okoliczności dotyczące zarówno skazanego, jak i czynu przestępczego, za który został skazany.

W doktrynie uważa się, że wymóg rozważenia względów bezpieczeństwa, stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności w sprawie o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności skazanemu, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary w zakładzie karnym, i ocena, czy nie przemawiają one za potrzebą osadzenia takiego skazanego w zakładzie karnym, ma zagwarantować wyeliminowanie z grona skazanych odbywających karę w systemie dozoru elektronicznego tych, którzy mogą na wolności stanowić niebezpieczeństwo dla społecznie chronionych wartości²⁴.

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sąd penitencjarny powinien także dokonać stosownej oceny „dotychczasowej postawy i zachowania skazanego”, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym. Takiemu skazanemu w myśl art. 431a § 3 k.k.w. można udzielić zezwolenia na odbycie w systemie dozoru elektronicznego pozostałej części kary, jeżeli za udzieleniem zezwolenia przemawiają dotychczasowa postawa i zachowanie skazanego. Ocena „dotychczasowej postawy i zachowania skazanego”, o której mowa w art. 431a § 3 k.k.w., ma dotyczyć przede wszystkim okresu pobytu skazanego w zakładzie karnym. Sąd penitencjarny, badając tę dodatkową przesłankę warunkującą udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie w systemie dozoru elektronicznego pozostałej części kary pozbawienia

²² K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 58.

²³ *Ibidem*, s. 58.

²⁴ R.A. Stefański, *Kara...*, s. 28.

wolności, powinien dokonać stosownej oceny w tym zakresie na podstawie opinii administracji zakładu karnego, jak również wysłuchania w toku posiedzenia przedstawiciela administracji zakładu karnego (co do celowości udzielenia zezwolenia), które jest obowiązkowe, jeżeli skazany odbywa karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym (art. 43le § 2 k.k.w.).

Wyniki tej oceny sądu penitencjarnego muszą — jak słusznie uważa Kazimierz Postulski — dać odpowiedź na pytanie co do prognozy przestrzegania przez skazanego porządku prawnego w przypadku uzyskania zezwolenia na odbywanie dalszej części kary w formie dozoru elektronicznego²⁵.

IV

Po uzyskaniu od podmiotu dozoruującego (w trybie art. 43 i § 1 k.k.w.) stosownych informacji, że warunki techniczne pozwalają na rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w. w związku z art. 43h § 1 k.k.w.) i przedłożeniu sądowi penitencjarnemu zgody, o której mowa w art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w. (w związku z art. 43h § 3 k.k.w.)²⁶, a także po stwierdzeniu, że zostały spełnione dodatkowe warunki do zastosowania dozoru elektronicznego przewidziane w art. 43la § 2 i 3 k.k.w., sąd penitencjarny powinien przystąpić do ustalenia, czy zostały spełnione warunki wymienione przez ustawodawcę w art. 43la § 1 punkty 1–3 k.k.w.

Pierwszym warunkiem (formalnym) jest to, aby orzeczona wobec skazanego kara pozbawienia wolności przekraczała roku i sześciu miesięcy, albo też by (z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2023 roku) nie została orzeczona kara pozbawienia wolności w wymiarze trzech lat lub wyższym, by pozostała do odbycia w zakładzie karnym część tej kary nie przekraczała sześciu miesięcy i aby nie zachodziły warunki (okoliczności)

²⁵ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 60.

²⁶ Należy jednak pamiętać, iż zgodnie z art. 43la § 4 k.k.w., sąd może udzielić zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego pomimo braku zgody, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jeżeli wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego w sposób oczywisty nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która tej zgody nie wyraziła, i narusza jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu.

przewidziane w art. 64 § 2 k.k. (a zatem dotyczące recydywy specjalnej wielokrotnej). Należy mieć tutaj także na względzie przepis art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawców przestępstw z art. 258 k.k. W przepisie art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w. chodzi zarówno o karę pozbawienia wolności w wymiarze bezwzględnym, jak i o karę pozbawienia wolności orzeczoną w wymiarze nieprzekraczającym roku w trybie art. 69 § 1 k.k. (przy zastosowaniu warunkowego zawieszenia jej wykonania), której wykonanie następnie zarządzono (art. 75 k.k.).

Warunek przewidziany w art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w. będzie także spełniony, gdy skazanemu wymierzono dwie lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno, nieprzekraczających w sumie roku i sześciu miesięcy (art. 43la § 6 k.k.w.). Należy także w całości podzielić pogląd, zgodnie z którym sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego tylko wtedy, gdy orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekracza roku (obecnie roku i sześciu miesięcy), i to niezależnie od tego, czy skazanemu wymierzono jedną karę, czy też dwie albo więcej kar pozbawienia wolności niepodlegających łączeniu (art. 43la § 6 k.k.w.)²⁷. Również w przypadku wydania wyroku łącznego (art. 43li k.k.w.) niezbędnym warunkiem udzielenia przez sąd penitencjarny dozoru elektronicznego jest to, aby wymierzona kara łączna nie była wyższa od roku pozbawienia wolności (obecnie roku i sześciu miesięcy)²⁸. W tym miejscu należy podnieść, że z dniem 1 stycznia 2023 roku (zob. przypis 7) zgodnie z art. 43la § 6 k.k.w. przepisy § 1–5 będzie się stosować odpowiednio do skazanego, któremu wymierzono dwie lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno: 1. nieprzekraczających w sumie roku i sześciu miesięcy, 2. których suma jest niższa niż trzy lata, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała część tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy — a żadna kara nie została orzeczona za przestępstwo popełnione w warunkach przewidzianych w art. 64 § 2 k.k.

Na uwagę zasługuje także przepis art. 43lb k.k.w., stanowiący, że w systemie dozoru elektronicznego mogą odbywać karę także skazani,

²⁷ Postanowienie SN z dnia 11 grudnia 2012 roku, sygn. III KK 174/12, OSNKW 2013, nr 5, poz. 41.

²⁸ *Ibidem*.

w stosunku do których orzeczono zastępczą karę pozbawienia wolności za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (w przypadku zarządzenia jej wykonania zarówno w zamian za grzywnę — art. 46 § 1 i art. 48a § 2 k.k.w., jak i w zamian za karę ograniczenia wolności — art. 65 § 1 i art. 65a § 2 k.k.w.). Również w myśl art. 431b k.k.w., jeżeli sąd orzekł w wyroku karę pozbawienia wolności jednocześnie z karą ograniczenia wolności w warunkach, o których mowa w art. 37b lub w art. 87 § 2 k.k., także w przypadku udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, wykonuje się ją w pierwszej kolejności.

Następną przesłanką warunkującą udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest uznanie przez sąd penitencjarny, że odbycie kary pozbawienia wolności w tym systemie będzie wystarczające do osiągnięcia celów kary pozbawienia wolności (art. 431a § 1 pkt 2 k.k.w.). Jest to — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — warunek o charakterze ocennym²⁹. Przy jego ustalaniu sąd penitencjarny winien mieć na uwadze cele wykonywania kary pozbawienia wolności wskazane w art. 67 § 1 k.k.w. Analiza przedmiotowego przepisu wskazuje jednak na to, że ustawodawca określa w nim znacznie węższy zakres celów wykonywania kary pozbawienia wolności niż te wymienione w przepisie art. 53 § 1 k.k. jako „dyrektywy” wymiaru kary. W postępowaniu karnym wykonawczym znika bowiem stopień winy, stopień społecznej szkodliwości czynu, jak również społeczne oddziaływanie kary. Podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest — w myśl art. 67 § 1 k.k.w. — cel zapobiegawczy i wychowawczy, a zatem to, co określamy jako „prewencję szczególną”. Cel ten został wskazany w art. 67 § 1 k.k.w. jako wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, szczególnie poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. W doktrynie słusznie podkreślono, że prewencja szczególna musi jednak ustąpić miejsca celowi izolacyjno-zabezpieczającemu w stosunku do skazanych za najgroźniejsze przestępstwa, uznanych za całkowicie zdemoralizowanych, stanowiących jednocześnie najpoważ-

²⁹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 56.

niejsze zagrożenie dla społeczeństwa³⁰. Analizując jednak przedmiotową materialnoprawną przesłankę przez pryzmat nowego brzmienia art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w. należy stwierdzić, iż ustawodawca wprowadził tutaj dla sądów penitencjarnych swoistą klauzulę generalną (dyrektywę), która ma w ocenie sądu rozstrzygnąć, czy zostaną osiągnięte cele kary pozbawienia wolności w razie jej odbycia w systemie dozoru elektronicznego.

Warunkiem (przesłanką) udzielenia skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest także posiadanie przez niego — jak wskazuje przepis art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w. — „określonego miejsca stałego pobytu”. Spełnienie tego warunku stanowi istotną gwarancję stabilizacji życiowej skazanego, pozwalającą na domniemanie, że będzie on prawidłowo wywiązywał się z obowiązków związanych z dozorem elektronicznym³¹. „Miejsce stałego pobytu”, o którym stanowi art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w., definiuje się jako miejsce, gdzie skazany stale realizuje swoje podstawowe funkcje życiowe. W piśmiennictwie podnosi się również, że przez to pojęcie należy rozumieć pewien głębszy związek osoby z miejscem, w odniesieniu na przykład do sytuacji określonej w art. 3 § 2 k.k.w. oraz w art. 43e § 1 k.k.w., w których jest mowa o „przebywaniu skazanego”. Wymogu posiadania przez skazanego „określonego miejsca stałego pobytu” nie spełnia bowiem — z czym należy się zgodzić — jedynie „przebywanie w określonym miejscu”, rozumiane jako spędzanie w nim pewnego okresu, pozostawanie w tym miejscu, pomieszkiwanie w nim jakiś czas, zatrzymanie się, czasowy pobyt, bez wymienionych uprzednio cech trwałości, charakterystycznych dla pojęcia „miejsce stałego pobytu”³². Podstawowym źródłem wiedzy na temat posiadania przez skazanego stałego miejsca pobytu — jak słusznie zauważa Kazimierz Postulski — jest wywiad kuratora sądowego³³.

³⁰ L. Bogunia, T. Kalisz, *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 26, 2010, s. 123.

³¹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57.

³² Zob. m.in. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 706.

³³ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57.

Kończąc powyższe rozważania, należy stwierdzić, że udzielenie skazanemu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego ma, zgodnie z art. 431a § 1 k.k.w., charakter fakultatywny i powinno być oparte na łącznym spełnieniu wszystkich warunków wskazanych w art. 431a § 1–3 k.k.w. Należy także podnieść, że zgodnie z dodanym art. 431la k.k.w., od dnia 1 stycznia 2023 roku kompetencję do udzielenia skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, w myśl cytowanej w przypisie 7 ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855), będzie miała również komisja penitencjarna, w trybie wskazanego przepisu kodeksu karnego wykonawczego.

Bibliografia

- Bogunia L., Kalisz T., *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 26, 2010, s. 123–136.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Gierowski J.K., Jaśkiewicz-Obydzińska T., Najda M., *Psychologia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Myrna B., *Dozór elektroniczny. Zagadnienia ogólne i kilka uwag dotyczących jego wdrożenia do polskiego ustawodawstwa karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 27, 2011, s. 245–259.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Postulski K., *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 1, s. 48–69.
- Recommendation No. R (99) 22E Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation.
- Rusinek M., *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Stefański R.A., *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Wojсковy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4, s. 28–35.
- Szymanowski T., *Nowelizacja prawa karnego wykonawczego — przegląd ważniejszych zagadnień*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 182–192.

Conditions (premises) and the procedure for adjudicating on granting a prisoner permission by a penitentiary court to serve a sentence of imprisonment in the electronic monitoring system

Abstract

The subject of the article is the institution of executing the penalty of deprivation of liberty outside prison, in the electronic monitoring system. The author outlines its origins as well as discusses and analyzes the conditions for granting a convict permission to serve a prison sentence in this system, both those provided in Art. 43la § 1 point 1–5 of the Executive Penal Code as well as in Art. 43 § 2 and 3 of the Executive Penal Code.

Keywords: electronic surveillance system, permission to serve a prison sentence in the electronic surveillance system, convict control